

Neuvosto- sotavangit Suomessa

Mirka Danielsbacka: Vankien vartijat. Ihmislajin psykologia, neuvostosotavangit ja Suomi 1941–1944. Helsingin yliopisto 2013. 329 s. ISBN 978-952-10-9352-4.

Mirka Danielsbackan väitöskirja tutkii, mitkä seikat vaikuttivat neuvostosotavankien kohteluun ja kuolleisuuteen jatkosodan aikana. Erityishuomion kohteena on sodan alussa ilmennyt korkean kuolleisuuden vaihe. Sen syiksi paljastuvat muun muassa sotavankien käyttöhyödyn korostus, epäinhimillistä vihallisuutta, kostomotivit sekä sotavankiorganisaation mahdollistama vastuun välttely. Kun korkea kuolleisuus kääntyi laskuun alkuvuonna 1942, taustalla vaikuttivat muun muassa vankien oloihin kohdistunut kansainvälinen huomio ja sodan kulku.

Danielsbackan teos yhdistää kaksi perustavaa tutkimuksen lähestymistapaa. Se on historiallinen tutkimus, joka nojaa tapahtumien tarkkaan kuvaukseen. Toisaalta teos ammentaa teoreettisen innoituksensa evoluutioteoreettisesta, sosiaalipsykologisesta viitekehyksestä. Tutkimus yhdistääkin kiintoisalla ja onnistuneella tavalla idiografisen ja nomoteettisen tiedonintressin. Empiirinen aineisto herää eloon teoreettisen kehyksen kautta, kun rakenteellisten, poliittisten ja institutionaalisten ratkaisujen kohdalla relevantit välittävät vaikutusmekanismit saavat tulkinnan evolutionaaristen alttiuksien kautta.

Parhaiten teoksen teoreettinen viitekehys toimii osassa, jossa tarkastellaan vankien maatilasijoittelun yhteyttä vankien kohteluun ja ravitsemukseen. Kyseessä on oikeastaan niin sanottu luonnollinen

koe (*natural experiment*), jota ei voisi toteuttaa normaalina koeasetelmalla. Mitä tapahtuu, jos valtio erottaa avioparit toisistaan pakottamalla miehen pois kotoaan (rintamalla) ja tuo tilalle toisen, entuudestaan tuntemattoman miehen (maatilalle sijoitettu sotavanki)? Kuten Danielsbacka osoittaa, tilanne käynnistää samanaikaisesti useita ja eri suuntiin vaikuttavia sosiaalipsykologisia mekanismeja, esimerkiksi inhimillistämiseen ja toisaalta mustasukkaisuuden tunteeseen perustuvia reaktioita. Analyysi on vakuuttava, koska asetelma antaa tukea teoreettiselle viitekehyselle ei-tautologisella tavalla.

Danielsbackan tutkimus kytkeytyy teoriakehyksensä kautta yhteiskunta- ja ihmistieteiden viimeaikaiseen kehitykseen, jota leimaa monitieteisyys ja tieteenalarajojen ylittäminen. Historiallisesti vaihtelevia selitystekijöitä tutkittaessa on tärkeää huomioida paitsi rationaalinen edun tavoittelu myös evoluutionaarisien käyttäytymis-, kognitio- ja tunnealttiuksien mahdollinen kausaalinen ja välittävä rooli. Kiinnostavaa on, että Danielsbacka liittyy psykohistoriaan evoluutio-psykologisen perspektiivin. Psykologia voi siis toimia nojaten erilaisiin psyyken vakauden jänneväleihin, kuten varhaisten elämäntapausten luomaan vakautteen tai evoluutionaarisien, superpitkän keston vakautteen. Viime aikoina nämä ilmiöt ovat nousseet esille, kun käyttäytymistaloustiede (*behavioral economics*) on antanut "salonkikelpoisen" tavan puhua ihmisen irrationalisuudesta. Toivottavasti Danielsbackan työ lisää historian metodologian ja teorian tutkijoiden kiinnostusta vakautta aiheuttavien tekijöiden luonteeseen¹.

Kevään 1942 korjausliike, sotavankikuolleisuuden kääntäminen laskuun, muistuttaa kontrollipoliittikan myöhempää kehitystä maassamme sodan jälkeen. Niinpä Danielsbacka osoittaa, että sotavankipoliittikkaan vaikuttivat muun muassa huoli maamme kansainvälisestä maineesta sekä humanisuuteen liittyvä argumentaatio. Suljettuihin laitoksiin (vrt. vankileiri) näyttää liittyvän kielteisiä sosiaalipsykologisia mekanismeja, jos niitä verrataan yhdyskuntapalveluun (vrt. maatilasijoitus). Tätä kautta työllä on jopa ajankohtaisia käytännön implikaatioita perustutkimuksellisten ansioiden ohella. Myös nykykontrollin tutkimus voisi hyötyä institutionaalisten ratkaisujen ja moraalitunteiden välisen suhteen peilaamisesta siten kuin Danielsbacka tekee.

Kuten kaikissa tutkimuksissa myös tässä työssä on eräitä puutteita. Vaikka Danielsbacka viittaa retributiivisiin moraalitunteisiin ja muun muassa Axelrodin klassisiin peliteoreettisiin tutkimuksiin, kostomotiivin käsittely jää melko ohueksi. Metodologian kannalta käy selväksi: jos historian tutkijat jatkavat sotavanki aiheen käsittelyä, jatkossa on syytä ottaa käyttöön kvantitatiiviset monimuuttujamenetelmät. Tällä historian saralla datatilanne näyttäisi mahdollistavan määrälliset analyysit, kuten Danielsbacka toteaa.

Kaiken kaikkiaan viihdyin erittäin hyvin Danielsbackan työn äärellä. Hän onnistuu yhdistämään kaksi aspektia: historiallinen tapahtumaketju on samanaikaisesti sekä poliittis-institutionaalisesti kehittyvää tapahtumahistoriaa että yksilötason psykologisten prosessien ehdollistamaa ja välittämää. Kokonaistulkinta on innovatiivinen. Ainakin sotavankien maatila-

sijoituksia koskevasta osasta kannattaisi laatia englanninkielinen artikkeli, se kiinnostaisi varmasti sekä historian tutkijoita että sosiaalieteilijöitä kansainvälisesti.

VTT, TUTKIMUSJOHTAJA

JANNE KIVIVUORI

HELSINGIN YLIOPISTO

1. Yritin osaltani stimuloida kiinnostusta poleemisessa esseessäni "Alamaailman pitkä kesto". Ks. Janne Kivivuori, *Rikollisten veljeys. Krimino-*

logisia näkökulmia rikollisten sosiaaliin suhteisiin. Acta Poenologica 11. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2011, 99–119.